

İnsan Olmanın Psikolojisi

Abraham Maslow

Türkçesi
Okhan Gündüz

© PEGASUS AJANS

İNSAN OLMANIN PSİKOLOJİSİ
Abraham Maslow

KİTABIN ÖZGÜN ADI
Toward A Psychology of Being

TÜRKÇESİ
Okhan Gündüz

YAYIN YÖNETMENİ
Nil Gün

YAYINA HAZIRLAYANLAR
Seda Toksoy - Uğur Alkapar

KAPAK
Uğur Alkapar

ISBN 975-6744-18-9
İstanbul, Mart 2001

BASKI
Kitap Matbaacılık
Tel: 0212. 567 48 84

CİLT
Fatih Mücellit
Tel: 0212. 501 28 23

KURALDIŞI YAYINCILIK
Sinan Ercan Cad. No: 34/33 81080 Erenköy-İstanbul
Tel: 0216. 445 22 14 - 380 29 24 Faks: 0216. 410 52 99
email: kuraldisi@kuraldisi.com
www.kuraldisi.com

İÇİNDEKİLER

- I. Bölüm: Psikolojide Daha Engin Bir Yaklaşım**
1. Giriş: Sağlık Psikolojisine Doğru 8
  2. Psikolojinin Varoluşçulardan Öğrenebilecekleri ..15
- II. Bölüm: Gelişim ve Güdülenme**
3. Eksiklik Güdülenmesi ve Gelişim Güdülenmesi ..26
  4. Savunma ve Gelişim 52
  5. Bilmeye Gereksinim Duymak ve
Bilmekten Korkmak 66
- III. Bölüm: Gelişim ve Bilişim**
6. Varlığın Doruk Deneyimlerde Kavranması 76
  7. Şiddetli Kimlik Deneyimi Olarak
Doruk Deneyimler 111
  8. Varlık Bilişinin Bazı Tehlikeleri 124
  9. Bölümlenmeye Direnç 136
- IV. Bölüm: Yaratıcılık**
10. Kendini Gerçekleştiren İnsanlarda Yaratıcılık ..144
- V. Bölüm: Değerler**
11. Psikolojik Veriler İnsanı Değerler 158
  12. Değerler Gelişim ve Sağlık 178
  13. Çevreyi Aşkınlık Olarak Sağlık 191
- VI. Bölüm: Gelecekteki Görevlerimiz**
14. Gelişim ve Kendini Gerçekleştirme
Psikolojinin Bazı Temel Önermeleri 200

Ek A	.229
Ek B	.234
Dipnotlar	.237

I. Bölüm

PSİKOLOJİDE DAHA ENİN BİR YAKLAŞIM

1

Giriş

Sağlık Psikolojisine Doğru

İnsan sağlığı ve hastalığı üzerine yeni bir anlayış doğuyor. Bu anlayış öylesine heyecan verici ve olağanüstü olasılıklara gebe ki, henüz sınanmamış ve onaylanmamış, yani bilimsel bilgi olarak benimsenmemiş de olsa kamuoyunun önüne bu konu ile çıkma isteğime karşı koyamıyorum.

Bu anlayışın temel varsayımları:

1. Her birimizin biyolojik bir temele dayanan, bir dereceye kadar “doğal”, esas, verili ve sözcüğün dar anlamıyla değiştiremez ya da değişmez bir içsel doğası vardır.

2. Her birey, bir bölümü kendine özgü, bir bölümü de tüm insanlıkla ortak bir içsel doğaya sahiptir.

3. İçsel doğanın bilimsel açıdan incelenmesi ve -yaratılması değil- keşfedilmesi mümkündür.

4. Elimizdeki bilgilerin ışığında bu içsel doğanın temelde ya da zorunlu olarak kötü olmadığını söyleyebiliriz. Temel gereksinimler (yaşamaya; güvenliğe; ait olmaya ve şefkate; saygıya ve özsaygıya; kendini gerçekleştirilmeye duyulan) ile temel insani duygu ve yetenekler ilk bakışta ya nötr, “pre-moral” ya da ya-

pıcı nitelikleri ile “iyi”dirler. Yıkıcılık, sadizm, gaddarlık, kin, nefret, vb. insanın temel özellikleri olmayıp, gereksinim, duygu ve yeteneklerin engellenmesine karşı duyulan şiddet eğilimli tepkilerdir. Öfke kendi içinde kötü değildir; korku, tembellik hatta bilgisizlik de... Bunlar elbette kötü davranışlara yol açabilirler ama bu da zorunlu değildir. İnsan doğası asla düşünüldüğü kadar kötü değildir. Aslında insan doğasına ait olasılıklar tipik bir yaklaşımla küçümsenmiştir.

5. İçsel doğamız kötü değil, tersine iyi ya da nötr olduğundan açığa çıkarılmasının desteklenmesi seçilecek en iyi yoldur. Kendi yaşamlarımızı yönetebilme şansına sahip olduğumuz takdirde daha sağlıklı, üretken ve mutlu oluruz.

6. Bu temel yapısı reddedildiği ya da baskı altına alındığı zaman insan sağlığı görülür şekilde ya da gizliden gizliye, hemen ya da neden sonra bozulacaktır.

7. İnsanın içsel doğası hayvanların içgüdülerinin tersine güçlü, egemen ve yenilmezdir. Zayıf ve hassastır. Alışkanlıklara, kültürel baskıya ve olumsuz tavırlara kolaylıkla boyun eğer.

8. Zayıf olmasına karşın bu doğa, normal bir insanda -hatta hasta bir kişilikte bile- ender olarak tamamıyla yok olur. Reddedilmesine karşın kendini gerçekleştirmek üzere içten içe direnir.

9. Bu yargılar disiplin, yoksunluk, engellenme, acı ve trajedinin gerekliliği içinde açıkça tartışılmalıdır. Bunlar içsel doğamızı açığa çıkaran, besleyen ve gerçekleştiren; yaşamak istenilen deneyimlerdir. Bu deneyimlerin başarı ve ben gücü, dolayısıyla özsaygı ve özgüven ile yakından bağlantılı oldukları gittikçe daha iyi anlaşılmaktadır. Utkular kazanmayan, direnmeyen ve üstesinden gelmeyen insan bunu yapabileceğinden kuşkulandıktan da kurtulamaz. Bu yalnızca dış tehlikeler için geçerli değildir. Kişinin kendi itkilerini kontrol edebilme ve erteleyebilmesi, yani korkusunu yenebilmesiyle de ilişkilidir.

Bu varsayımların doğruluğunun kanıtlanması, bilimsel bir etik, doğal bir değerler sistemi, iyi ve kötünün, doğru ve yanlışın belirleneceği son bir karar düzeneği oluşturacaktır. İnsanın doğal eğilimleri hakkında daha çok bilgi sahibi oldukça nasıl iyi, mutlu, üretken olacağını; özsaygısını nasıl geliştirebileceğini ve yeteneklerini nasıl en iyi şekilde kullanabileceğini söylemek de kolaylaşacaktır. Bu, gelecekte birçok kişilik sorununun kendiliğinden çözülecek olması anlamına geliyor. Asıl sorun, kişinin insanlık ailesinin bir üyesi ve aynı zamanda tekil bir birey olarak gerçekte nasıl birisi olduğunu ortaya çıkartabilmekte.

Kendisini gerçekleştirebilmiş insanları incelemek bize kendi yanlışlarımızı, eksiklerimizi ve ne yöne doğru geliştiğimizi görme olanağı verecektir. Bizim çağımız dışında her çağın kendi idealleri vardı. Tüm bu idealler, azizler, kahramanlar, beyefendiler, şövalyeler ve gizemciler kültürümüz tarafından saf dışı bırakıldı. Geride ise sadece iyi ayarlanmış, sorunsuz, olabildiğince silik ve belirsiz bir insanlık kaldı. Buna karşın belki de pek yakında tam anlamı ile gelişen, gizilgüçlerini değerlendiren ve kendini gerçekleştiren; içsel doğasına kendisini dile getirme özgürlüğü veren, onu kısıtlamayan, bastırmayan, yadsımayan insan örneğini tanıyabiliriz.

Her birimizin kavraması gereken yaşamsal ve dokunaklı bir gerçek var: Türümöze özgü erdemlerden her uzak düşüşümüz, kişinin kendi doğasına karşı işlediği her suç, ayrıcalıksız herkes bilinçaltımızda bir iz bırakır ve kendimizi küçük görmemize neden olur. Karen Horney bu bilinçdışı algılama ve anımsama eylemini çok yerinde bir anlatım ile “kaydetme” olarak tanımlar. Bizi utandıran bir davranışımız hanemize kara bir leke olarak “kaydedilir”; dürüst, güzel ve iyi davranışlarımız ise olumlu birer puan olarak. Sonuçta terazinin kefesini bir tarafı gösterir. Ya özsaygımız artar ve kendimizi benimseriz ya da küçük görür, aşağı, değersiz ve sevgiden yoksun hissederiz. Tanrıbilimciler

insanın gücü yetmesine karşın bir şeyi bile bile boşlaması günahına “miskinlik” adını vermişlerdi.

Bu bakış açısı Freudcu anlayışı yadsımaz. Kısa ve öz bir şekilde açıklamak gerekirse, Freud bize psikolojinin sayrıl (hastalıklı) yönünü gösterdi ama artık sağlıklı yanını da açığa çıkarmamız gerekiyor. Belki de bu sağlık psikolojisi yaşamlarımızı denetleme ve geliştirmemizde, daha iyi insanlar olmamızda bizlere daha çok yardımcı olacaktır. Bu yöntem belki de, “hastalıklıktan nasıl kurtuluruz” diye sormaktan çok daha fazla yarar sağlayacaktır bizlere.

Özgür gelişimi nasıl özendiririz? Bunun için en uygun eğitim koşulları nelerdir? Cinsel mi? Ekonomik mi? Politik mi? Bu tip insanların yaşamlarına uygun bir dünya nasıl olabilir? Bu tip insanlar nasıl bir dünya yaratacaklardır? Hasta insanlar, hasta bir kültürün ürünleridir. Sağlıklı insanlar ise ancak sağlıklı bir kültürde yetişebilir. Bununla birlikte, hasta insanların yaşadıkları kültürü daha da bozduğu, sağlıklı insanların ise daha sağlıklı bir kültür yarattığı da bir gerçektir. Birey sağlığını geliştirmek daha iyi bir dünya yaratmanın yollarından biridir. Diğer bir deyişle, kişisel gelişimin özendirilme olasılığı yüksektir; var olan nevrotik belirtilerin yardım olmadan sağaltılabilme olasılığı ise daha düşüktür. Bir insanın daha dürüst olmayı seçmesi, kendi takıntı ve saplantılarını sağaltmaya çalışmasından çok daha kolaydır.

Alışlagelmiş bakış açısı ile kişilik sorunları istenmeyen sorunlar olarak değerlendirilmişlerdir. Çatışma, kargaşa, vicdan azabı, kaygı, depresyon, düş kırıklığı, gerilim, utanç; kendini cezalandırma, aşağılık ya da değersiz duyumsama her durumda ruhsal acılara neden olurlar. Eylemlerin verimliliğini düşürürler. Denetlenemezler. Bu durumda da kendiliğinden hastalıklı ve kötü olarak algılanır ve olabildiğince çabuk “iyileştirilirler”.

Gel gör ki tüm bu belirtilere sağlıklı ya da sağlıklı olma yo-

lunda ilerleyen insanlarda da rastlanır. Acaba suçluluk duygumuzu yenmemiz gerekiyor mu? Varsayalım ki güçlerinizi dengelediniz ve artık uyumlusunuz. Evet denge ve uyumluluk acıyı azalttığı için iyi olabilir; ama belki de daha yüce bir ideale doğru ilerlemenizi engellediği için kötüdür.

Erich Fromm önemli bir kitabında (*Man for Himself*) klasik Freudcu üstben (süper-ego) kavramını otoriter ve göreceli içeriği nedeniyle yerer. Freud üstben ya da vicdanı, anne babanın dilek, istek ve ideallerinin içselleştirilmesi olarak düşünmüştü. Bu bakış açısı anne babanın kişiliklerini göz ardı ediyor. Peki anne babanız kanun kaçağı ise ne tür bir vicdana sahip olursunuz? Belki de babanız eğlenceden nefret eden katı ahlak anlayışına sahip birisidir. Ya da bir psikopat. Freud, bir vicdana sahip olduğumuz konusunda haklıydı. İdeallerimizi hayatımızın erken dönemlerindeki figürler belirler, sonradan okuduğumuz “Hafta Sonunda Kendinizi Geliştirin” kitapları değil. Ama, vicdanın kiminde daha etkili kiminde daha zayıf şekilde varlığını sürdüren değişik bir yanı, başka bir deyişle değişik türde bir vicdan vardır. Bu, “temel vicdan”dır. Bu vicdan kendi doğamızın, yazgımızın, kapasitemizin; kendi yaşam “çağrı”ımızın bilinçdışı ve bilinç ötesi algılanışından kaynaklanır. Bu vicdan kendi içsel doğamıza karşı dürüst olmamızı; onu kendi zayıflıklarımız, çıkarlarımız ya da diğer nedenlerle yadsımamamızı ister bizden. Yeteneklerini körelten, doğuştan ressam olup da hisse senetleriyle boğuşan, akıllı olan ama aptalca bir yaşam sürdüren, doğruyu görüp de ağzını açmayan, yürekliliğini öldürüp korkaklaşan tüm insanlar içten içe kendilerini aldattıklarını ve bu nedenle de kendilerini aşağı gördüklerini hissederler. Sonuçta, yaşanan kendini cezalandırma durumu yalnızca nevroza da yol açabilir; doğru olanı yapmaya başlamanın sonucunda yenilenmiş bir yürekliliğe, haklı bir öfke ve artan bir özsaygıya da. Kısacası, gelişim ve ilerleme acı ve çatışma ile sağlanabilir.

Geçerli olan sağlıklı ya da hasta olma ayrımına, en azından yüzeysel belirtiler göz önüne alındığında, kesinlikle karşı çıkıyorum. Hastalık, belirtilerin varolması mı demektir? Ben hastalığın, var olması gereken belirtilerin ortaya çıkmaması durumu olduğunu savunuyorum. Sağlıklı olmak hiçbir belirti taşımamak mı demektir? Sanmıyorum. Auschwitz ya da Dachau'daki Naziler arasında hangileri sağlıklıydı? Vicdan azabı çekenler mi yoksa vicdanı rahat, temiz, mutlu olanlar mı? Tam anlamıyla insan olan bir kişinin o durumda çatışma, azap, depresyon, öfke yaşamaması mümkün müdür?

Doğrusunu isterseniz bana gelip kişilik problemlerinizi olduğunu söylemeniz, sizi daha iyi tanımadan ne yanıt vereceğime karar vermezdim: "İyi!" mi, yoksa "Geçmiş olsun!" mu? Nedenlerini bilmem gerekir önce. Bu durumun istenmeyen nedenlerden kaynaklanabileceği gibi olumlu nedenlerden de kaynaklanabildiği görülüyor.

Bunun bir örneği de psikologların benimsenme, uyum, hatta suç işleme konularına olan yaklaşımlarındaki değişiktir. Kimin tarafından benimsenmek? Belki de bir genç için züppe tanıdıklar, dernekler tarafından kabul edilmemek daha iyidir. Neye uyum göstermek? Kokuşmuş bir kültüre mi? Baskın bir anne babaya mı? Olabildiğine uyumlu çalışan bir köle için ne söylenebilir ki? Ya da uyumlu davranan bir tutsak için? Davranış sorunları yaşayan çocuklara bile yeni bir gözle bakılmaya başlandı. Neden yaramazdır? Bu durumun patolojik nedenleri olabilir. Ama genellikle bunun için gayet iyi nedenleri vardır çocuğun; sömürülmeye, baskıya, boşlanmaya, aşağılanmaya, ezilmeye karşı direnmektedir.

Aslında, neyin kişilik sorunu olarak adlandırılacağı bu adlandırmayı kimin yaptığına bağlıdır. Kölenin efendisi mi? Bir diktatör mü? Ataerkil bir baba mı? Karısının çocuk kalmasını isteyen bir koca mı? Açıkça görülmektedir ki kişilik sorunları çoğu

zaman insanın aldığı psikolojik yaralara, gerçek içsel doğasının uğradığı saldırılara karşı bir başkaldırıdır. Bu durumda hastalıklı olan, böylesi bir saldırıya başkaldırmamaktır. Ne yazık ki insanların çoğunun karşılaştıkları kötü davranışlara tepki vermediği kanısındayım. Kendilerine yapılanı sineye çeker, tepki vermeye yıllar sonra başlarlar. Bu tepki de nevroz ya da psikoz olarak kendini gösterir. Bazı durumlarda kişi hasta olduğunu, gerçek mutluluğu, doyumunu, zengin bir duygusal yaşamı ve huzurlu, üretken bir yaşlılığı kaçırdığını fark edemez bile. Yaşamı heyecan verici bulmanın, yaratıcı olmanın ve estetik tepkiler vermenin güzelliğini hiçbir zaman tadamazlar.

Olumlu üzüntü ve acı sorusu ya da bunun gerekliliği konusu ile yüzleşmek kaçınılmazdır. Gelişim ve kendini gerçekleştirme acı, üzüntü, keder ve kargaşa olmadan olabilir mi? Tüm bunlar bir noktaya kadar kaçınılmaz ve engellenemez ise sınırları çizen nedir? Üzüntü ve acı insanların gelişimi için gerekli ise insanları acı ve üzüntüden sürekli olarak korumaya çalışmaktan kaçınmalıyız. Acı ve üzüntü bazen yapıcı olabilir ve nihai olumlu sonuçları göz önüne alınırsa arzu edilebilir. İnsanları acılarını yaşamaktan alıkoymak sonuçta aşırı korumaya dayanan bir ilişki yaratabilir. Bu da kişinin kendi içsel doğasının bütünlüğüne olan saygısının azalması ve gelişiminin engellenmesi anlamına gelir.

2

Psikolojinin Varoluşçulardan Öğrenebilecekleri

Psikologun varoluşçuluktan öğrenebilecekleri nelerdir? Bilimsel bakış açısı ile bu sorunun yanıtını bulma çabası fazlasıyla zor ve karmaşık bir biçim alacaktır. Bununla birlikte, böyle bir çaba birçok açıdan yararlı olacaktır. Bu tip bir bakış açısı, bu yaklaşımın aslında “Üçüncü Güç psikolojisi”nde zaten geçerli olan eğilimlere benzer bir arayış olduğunu gösterecektir.

Ben varoluşçu psikolojiyi temelde ele aldığı iki önemli konu bağlamında tanımlıyorum. Birincisi, kimlik ve kimlik deneyiminin insan doğası ve insan doğasını inceleyen herhangi bir felsefe ya da bilim dalı için sine qua non (olmazsa olmaz) olduğunu savunan yaklaşımdır. Bu terimi temel almam bir bakıma öz, varoluş, varlıkbilim gibi kavramlarla aramın iyi olmamasından; biraz da bunun, şimdi olmasa bile yakında, deneysel bir çalışmanın konusu olabileceğine olan inancımın kaynağıdır.

Ama bunun sonucunda bir ikilem ortaya çıkıyor. Amerikalı psikologlar da kimlik arayışı konusundan bir hayli etkilenmişlerdi. (Allport, Rogers, Goldstein, Fromm, Wheelis, Erikson, Murray, Murphy, Horney, May ve diğerleri.) Hemen belirtmeli-

yim ki bu yazarlar Almanlardan, Heidegger ve Jaspers'dan çok daha anlaşılabilir bir dille yazmaktaydılar. Yalın olgulara daha yakındılar.

İkinci olarak, varoluşçuluk deneysel bilgiye kavramlar ya da soyut kategori sistemlerinden daha çok önem vermektedir. Varoluşçuluk görüngübilimi (fenomenoloji) temel alır. Yani kişisel, öznel deneyimi soyut bilginin temeli olarak kabul eder.

Bununla birlikte, psikanalizin çeşitli dalları bir yana, birçok psikolog da zaten aynı görüşü ilke edinmiştir.

1. Bu durumda ilk olarak Avrupalı felsefeciler ile Amerikalı psikologların sanıldığı kadar birbirinden uzak olmadığını kabul edebiliriz. Doğal olarak değişik ülkelerdeki bu eşzamanlı gelişim de bir bakıma, birbirinden bağımsız insanların dış dünyaya ait bir gerçekliğe verdikleri benzer tepkilerden kaynaklanmaktadır.

2. Bu gerçek de, kanımca, değerlerin birey dışındaki kaynaklarının bütünsel çöküşüdür. Varoluşçuların büyük bir bölümü Nietzsche'nin "Tanrı öldü!" çıkarımına tepki vermektedir. Belki aynı şekilde Marx'ın da ölmüş olmasına... Amerikalılar, ne siyasi demokrasinin ne de iktisadi refahın tek başına değer sorununu çözdüğünü fark etti. Değerlerin gerçek kaynağına ulaşmak için tek yol iç benliğe yönelik bir arayışın başlamasıdır. Paradoksal bir şekilde kimi dinsel varoluşçular da yaklaşımlarının bir bölümünde bu yargıyı paylaşacaktır.

3. Varoluşçuluk, psikolojideki temel felsefe eksikliğini yerini doldurabilecek yapıda. Bu konu psikologlar için büyük önem taşıyor. Mantıksal olguculuk, özellikle klinik psikoloji ve kişilik sorunları uzmanları açısından bir fiyasko olmuştur. Temel felsefi sorunlar mutlaka yeniden tartışmaya açılacak ve psikologlar belki de yapay çözümleri ya da çocukluklarında edindikleri bilinçsiz, sınanmamış felsefeleri bir yana bırakacaktır.

4. Biz Amerikalılar için Avrupa varoluşçuluk okulunun

önemli bir yanı daha var; insanların, özlemlerinin ve sınırlarının (insanların gerçekte ne oldukları, ne olmak istedikleri ve ne olabilecekleri) yarattığı bir çıkmazı yaşamakta oldukları vurgusu. Bu konu kimlik sorunundan o kadar da bağımsız değil. İnsanı belirleyen hem edimselliği hem de gizilgüçleridir.

Bu çelişki üzerinde ciddi bir şekilde durulması psikolojide yeni bir çığır açacaktır. Bundan hiç kuşkusuz yok. Çeşitli yazınlar da bu çıkarımı destekler nitelikte; yönelimsel testler, kendini gerçekleştirme, (bu sınırın aşıldığı) çeşitli doruk deneyimler, Jungcu yaklaşımlar, kimi tanrıbilimi düşünürleri, vb.

Bunun yanı sıra insanın, hem tanrısal hem de kula özgü bu ikili doğasını bütünselleştirecek yöntem ve sorunlar da dile getirilmiştir. Hem Doğu hem de Batı felsefelerinin birçoğu, insan yapısını bu ikili yapıyı temel alarak düşünmüş ve daha yüce olana erişmenin tek yolu olarak daha alçak olandan yüz çevirmeyi benimsemiştir. Varoluşçular ise her iki parçayı da insanın yapısının tanımlayıcıları olarak benimsemiştir. Bu parçalar yadsınmamalı, bütünleştirilmelidir.

Bu bütünleştirme yöntemleri; içgörü, geniş anlamı ile zihin, sevgi, yaratıcılık, gülmece ve trajedi, oyun ve sanat hakkında zaten az çok bilgimiz var. Bu tip bütünleştirici teknikler üzerinde geçmişte olduğundan daha çok duracağımızı düşünüyorum.

İnsan doğasının ikili yapısına ilişkin vardığım bir diğer sonuç da asla çözülemeyecek sorunların da var olduğunu görmemek gerektiğidir.

5. Tüm bunlardan şu sonuca varılabilir: İdeal, özgün (authentic) ya da kusursuz, tanrısal insan; insanın gizilgüçleri şu anda varolan, şimdیه ait bilinebilir bir gerçekliktir. Bu düşünce edebi bir lakırdı gibi geliyor olabilir kulağa. Fakat aslında o eski, cevaplanamamış sorunun değişik bir tarzla yinelenmesinden başka bir şey değildir: “Terapi, eğitim ve çocuk yetiştirmenin amaçları nelerdir?”

Bu, aynı zamanda, ivedilikle üzerinde durulması gereken bir gerçeği ve sorunu gösteriyor. “Özgün insan” üzerine dikkate değer tanımlamaların hepsi, uygulamada, bu insanı geçirdiği değişim çerçevesinde ele alır ve yaşadığı toplum -sında genel anlamı ile toplum- ile yeni bir ilişki kurduğunu varsayar. Bu insan kendisini çeşitli açılardan aşmakla kalmaz, kültürünü de aşar. Kültürün belirleyiciliğine direnir. Kültüründen ve toplumundan gittikçe ayrı düşmeye başlar. İnsanlık ailesinin bir bireyi olmaya başlar, yerel grubundan ise uzaklaşır. Sosyolog ve antropologların bunu pek de kolay benimsemeyeceklerinin farkındayım. Bu konudaki her türlü tartışmaya açığım. Ama “evrenselcilik”in temeli kesinlikle burada yatmaktadır.

6. Avrupalı düşünürlerin “felsefi antropoloji” alanındaki çalışmaları bize yol gösterecek niteliktedir. Felsefi antropolojinin amacı insanı tanımlamak, insan ile diğer türler, nesnelere, robotlar arasındaki farkı açıklamaktır. İnsanın tipik ve belirleyici özellikleri nedir? İnsanın özünde olan ve yokluğunda insan olarak tanımlanamayacağı özellik nedir?

Bu, Amerikalı psikologların tümünden göz ardı ettiği bir konudur. Davranışçılık okulu bu tip bir tanımlama çabasına girişmez. En azından tanımlamalarından hiçbirinin ciddiye alınacak denli önemli olmadığı söylenebilir. Freud ise insanı tanımlamada kısır bir yaklaşıma sahiptir. İnsanın isteklerini, gerçekleştirilebilir umutlarını, tanrısal özelliklerini göz ardı etmiştir. Freud’un bize geçerli en geniş psikopatoloji ve psikoterapi sistemini sağlamış olması, çağdaş ego-psikologlarının da yavaş yavaş ayırdına vardığı gibi, bu durumu değiştirmiyor.

7. Bazı varoluşçu düşünürler kişinin kendi benliğini yaratması konusuna gereğinden fazla önem vermektedir. Sartre ve diğerleri “bir tasarımı olarak benlik”i, kişinin -kendi karar verdiği her şey olabilirmiş gibi- süreklilik gösteren (ve keyfi) seçimleri olarak ele alırlar. Doğal olarak bu derece uç bir anlayış genetik bi-

limi ve yapısal psikolojinin olguları ile çelişen savlar içermektedir. Açık sözlü olmak gerekirse abartılı bir yaklaşımdır.

Freudcular, varoluşçu terapistler, Roger okulu ve bireysel gelişim psikologları ise benliği keşfetme ve açığa çıkarıcı terapi konusuna daha fazla eğildiler ve belki de istenç, karar verme ve kendi seçimlerimize göre kendimizi gerçekleştirme konusuna gereken önemi vermediler.

(Her iki grubun da fazlasıyla psikolojiye daldıkları ve toplumbilimi ihmal ettikleri de söylenebilir doğal olarak. Yani, sistematik düşüncülerinde sefalet, sömürü, milliyetçilik, savaş, toplumsal kültür gibi güçlü ve özerk toplumsal ve çevresel belirleyiciler üzerinde yeterince durmazlar. Aslında hiçbir psikolog bu tip etkenler karşısında kişinin çaresiz kalabileceği gerçeğini yadsımaz. Ama eninde sonunda en önemli mesleki sorumluluğu, toplumsal belirleyiciler gibi tinsellik dışı (extra-psyhic) etkenleri değil tekil kişinin incelenmesini gerektirmektedir. Aynı şekilde psikologlar da toplumbilimcilerin yalnızca toplumsal etkenler üzerinde kafa yorduklarını, kişilik, istenç, sorumluluk gibi etkenlerin özerkliğini göz ardı ettiklerini düşünmektedir. Bu iki ayrı grubu, aptallar ya da körler takımı olarak değil de, ayrı uzmanlık alanları olarak kabul etmek daha doğru olacaktır.)

Sonuçta, hem kendimizi keşfettiğimiz ve açığa çıkardığımız hem de ne olacağımıza karar verdiğimiz ortaya çıkıyor. Bu fikir uyumsuzluğu deneysel bir yaklaşımla çözülebilecek bir sorun oluşturmaktadır.

8. Göz ardı edilen sadece sorumluluk ve istenç değildir. Bunların doğal sonuçları olan güç ve yüreklilik de gözden kaçırılmıştır. Son zamanlarda psikanalizci ego psikologları bu insani niteliğin önemini kavramış ve "ego gücü" konusuna eğilmeye başlamışlardır. Davranışçılar ise hala bu konunun uzağındalar.

9. Amerikalı psikologlar Allport'un idiografik psikoloji (idiografik: Bir olguyu genel bir türün yasası bağlamında yalnızca

örnek olarak inceleyen ‘nomotetik’e karşılık her olayı kendi içinde ele alma, vaka çalışması -çn.) hakkındaki olumlu düşüncelerini biliyorlar; ancak bu konuya gerekli önemi vermediler. Klinik psikologlar bile bu konu üzerinde yeterince durmadı. Şimdi görüngübilimciler ve varoluşçular da bu konuyu ısrarla vurguluyorlar. Artık bu çağrıya direnmenin çok zor, aslında kuramsal açıdan olanaksız olduğunu düşünüyorum. Eğer kişinin özgünlüğü bilim hakkında bildiklerimizle örtüşmüyorsa, sorun geçerli bilim kavramının kendisindedir. Bu kavramın da baştan ele alınması gerekecektir

10. Amerika’daki psikolojik düşünce tarihinde görüngübilimin etkileri olmuştur, ancak bu etkilerin zamanla silinip gittiğini düşünüyorum. Avrupalı görüngübilimciler gayretli ve titiz çalışmaları ile bize, başkalarını anlamının yolunun -ya da en azından belirli bir amaca ulaşmak için gerekli olan yolun- onun *Weltanschauung*’una (dünya görüşüne) girmek ve onun dünyasını onun gözleri ile görmekten geçtiğini yeniden öğretebilirler. Bu yargı doğal olarak, olgucu bilim felsefesi anlayışı ile çelişmektedir.

11. Varoluşçuluğun bireyin nihai yalnızlığına yaptığı vurgu dikkatimizi karar verme, sorumluluk, seçim, kendini yaratma, özerklik ve kimlik kavramlarına çekmekle kalmaz; yalnızlıkların arasında sezgi ve empati, sevgi ve özgecilik, başkaları ile özdeşleşme ve genelde eşerlik (homonomy) yolu ile kurulan iletişimin gizemini daha sorunsal ve büyüleyici bir biçime sokar. Tüm bunları verili kabul etmek yerine açıklanması gereken mucizeler olarak görmemiz gerekir.

12. Varoluşçuların üzerinde durduğu diğer bir konunun da yalın bir şekilde açıklanabileceğini düşünüyorum. Yaşamda karşılaşılan sorunlara karşı bir savunma mekanizması olarak geliştirilen ve bir çeşit güdük yaşam olan yüzeysellik ve sağlığa karşılık, yaşamın derin ve ciddi bir boyutu (ya da belki de “trajik bir anlamı”) var. Bu yalnızca edebi bir görüş değil. Bu yaklaşı-